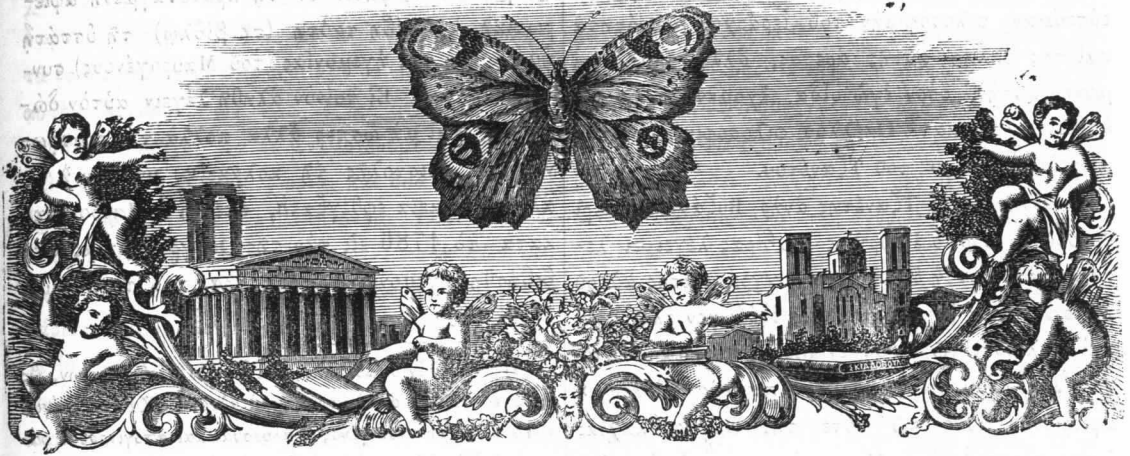

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ,

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ,

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Δ'.

15 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1866.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 77.

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝ. ΤΖΑΝΕΤΗΝ.

Ἐκδιδομένη ὑπὸ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

—
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Τοῦ περικλεοῦς τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, ἑρᾶς τε καὶ θύραθεν, τροφέως καὶ τελειωτοῦ καὶ τᾶλλα θαυμασίου, Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, πᾶν μὲν ἔργον πνευματικὸν τιμαλφές ἦμιν καὶ περισπούδαστον εὐλόγως τυγχάνει, ὥς σοφῆς καὶ βαθείας φρονέας κεδνὸν καὶ ὠφέλιμον βλάστημα, μάλιστα δ' αἰ ἡδύτητος ἀποστάζουσαι καὶ ἀληθεῖς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς εἰκόνες, αἱ ἐπιστολαί, αἱ πρὸς πολλοὺς καὶ σοφοὺς καὶ παντοδαποὺς ἑλληνιστὰς τε καὶ λατινιστὰς ἔγραψεν. Ἀλλὰ τούτων ἐλάχισται τῷ τῆς τυπογραφίας φωτὶ παραδοθεῖσαι ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μετὰ πολλοῦ τοῦ διαφέροντος (α).

(α) Τὰς μέχρι τοῦ 1850 κατὰ καιροῦ ἐκδεδομένας ἀπὸ τῆς ἀκαδημίας καὶ γλαφυρώτατος φίλος Ἡλίας ὁ Τανταλίδης ἐν ᾗ τότε ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολυτίμη τοῦ Εὐγενίου ἐπιστολὴ περὶ φιλίας σελ. α.—γ. τοῦ προλόγου.

πολλὰ ἢ παντάπασιν ἄγνωστοι διατελοῦσι παρεξορισμένοι, ἢ κοσμοῦσι χειρόγραφοι τὰς Βιβλιοθήκας τῶν εὐμοιρησάντων κεκτῆσθαι αὐτὰς (α). Τούτων μίαν εὐρόντες προσημεμένην χειρογράφῳ τινὶ ἀρτίως εἰς ἡμᾶς παρὰ τοῦ φιλοκάλου Π. Κρονδερᾶ προφρόνως χορηγηθέντι καὶ ἄλλα τινὰ οὐκ εὐκαταφρόνητα περιέχοντι (β),

(α) Ἀπόκειται κατ' εὐκληρίαν κἀν τῇ ἡμετέρᾳ βιβλιοθήκῃ μετὰ τῆς αὐτογράφου μεταφράσεως τοῦ Ἑρμείου (Mercurialis), περὶ ἧς εἶπομέν τινα ἐν τῷ Δωροκλειδᾷ ἡμῶν (σελ. 12), καὶ μέρος τῆς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀοιδίου συλλογῆς ἐν χειρογράφῳ, πολυτιμοτάτῳ μὲν ἄλλως τε καὶ αἶτε φέροντι πλὴν ἄλλων ἰδιοχείρων παρασημειώσεων καὶ πίνακα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς γεγραμμένον, κεκολωθωμένῳ μὲν τοι δυστυχῶς τῶν γὰρ ἐν τῷ πίνακι κατελειγμένων εἰς 139. ἀνηκουσῶν μόναι αἱ 74. καὶ τῆς 75. ἡ ἀρχὴ σώζονται ἐν τῷ χειρογράφῳ, σελίδας μόνας ἔχοντι 298 ἀντὶ τῶν ἐν τῷ πίνακι παρασημειωμένων 429. Ἐκ τίνος δ' ἐν σελίδι 290 παρασημειώματος αὐτοῦ δηλῶν γίνεται ὅτι καὶ δεύτερον εἶχε τόμον ἄλλας περιέχοντα ἐπιστολάς αὐτοῦ. Τὰς μὲν τοι περιλειφθεῖσας Θεοῦ συναιρομένου μετ' οὐ πολλὴ ἐκδώσειν ἐλπίζομεν.

(β) Τὸ χειρόγραφον τοῦτο γεγραμμένον περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πρὸ ἡμῶν ἑκατονταετηρίδος οὐκ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς περιέχει α) Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐξηγησιν εἰς τοὺς ἐν ταῖς θείαις καὶ δεσποτικαῖς ἐκρηταῖς μελουρηθέντας κανόνας παρὰ Κοσμά καὶ Ι. Δαμασκηνοῦ. β) Ἀκακίου μοναχοῦ καὶ Σαββαΐτου ἐρμηνείαν τοῦ μεγάλου Κανόνος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου

μετὰ προθυμίας σπεύδωμεν διὰ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς καθηδῦναι τὴν εὐγνώμονα φιλομάθειαν καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν τῶν ἡμετέρων. Ἐνομίσαμεν δὲ πολλοῦ λόγου ἀξίαν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην οὐχὶ μόνον διὰ τὴν ἐμφαινομένην ἐν αὐτῇ κατ' εὐσέθειαν φιλοσοφικὴν τοῦ ἱεράρχου δεινότητα καὶ τὰς ἄλλας αὐτῆς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ διότι μόνον αὐτὴν, ὅσον ἐγὼ οἶδα, ἔχομεν φερέγγυον ἐπίκρισιν τῆς κατὰ Ὠκέλλου φιλοσοφικῆς πραγματείας Ἰωάννου τοῦ Τζανέτου.

Ἰωάννης γὰρ ὁ Τζανέτης ἀνὴρ Βυζάντιος, περὶ οὗ οὐδεὶς οὐδ' ὁ Γεώργιος Ζαβίρας λέγει τι λεπτομερέστερον ἢ ὅτι ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ καταφαίνεται (α), συγγράψας ἐξέδωκεν ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ τῷ 1787 ἐν Βιέννῃ πόνημα « Κατὰ Ὠκέλλου περὶ τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως, » ἀφιερῶντας αὐτὸ τῷ τότε τῆς Οὐγγροβλαχίας ἡγεμονεύοντι Ἰωάννῃ Μαυρογένῃ, παρ' ᾧ διετέλει αὐτὸς ἐν ἀξιώματι τῷ τοῦ Κλοτζιάρη λεγομένῳ. Συνέγραψε δὲ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐρεσχειλῶν τοῦ

(ἀτελῆ). γ) Βιβλίον κατὰ Μωάμεθ καὶ τῶν Λατίνων συντεθὲν (ὡς βεβαίωσιν οἱ εἰδότες) παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου Ἀναστασίου Γορδίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων. Προτέκεται δὲ ταύτης, πλὴν ἄλλων περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ διδασκάλου ἀξιολόγων εἰδησεων, καὶ ἡ διαθήκη αὐτοῦ. δ) Τοῦ μακαριωτάτου Θεοδώρου ἐπισκόπου Κύρρου ἐμνηνία εἰς τὸν προφήτην Μιχαὴν, καὶ ε) τέλος ἡ προκειμένη τοῦ Εὐγενίου ἐπιστολή.

(α) Ὅτι μὲν ἦν Βυζάντιος, ὁῦλον ἐξ οὗ προτέτακται τῆς βίβλου ἐξαπτίχου ἱαμβεῖου Θεοδώρου τινὸς ἄδοντος, ὅτι ἡ βίβλος ἐστὶ

Πόνημα ἴδιον τοῦ μεγάλου Κλοτζιάρη
Τζανῆ ἐπίκλην, εὐγενοῦς Βυζαντίου.

Τῆς δὲ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν σπουδῆς καὶ ἐπιτηδεύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν φιλοσοφικῶν σπουδασμάτων ἐξέως ὅλη πρόκειται ἡ βίβλος μαρτύριον. Ὅτι δὲ μαθητὴς ἐγένετο Δωροθέου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Μιτυλήνης ἀειμνήστου διδασκάλου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει περιχλειοῦς πατριαρχικῆς Σχολῆς, μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς ὑποσημειώσομεν ὅσα περὶ τοῦ Δωροθέου συλλέξαι ἠδυνήθημεν. Ὁ δὲ περικληὶς Βύρων ἐπαφαιμένως καλῶν τὸν Τζανέτην Καμαράσιν μεταφοραστὴν αὐτὸν λέγει τοῦ συγγράμματος τοῦ Ὠκέλλου εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν! (Notes to Child Harold Cant. II. 33.). Καὶ ὁ ἡμέτερος Α. Βοετὸς (Καταλόγ. Τόμ. Β. σελ. 91.), ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὴν ποιήσιν τῆς Βασπορομαχίας, μάρτυρα παράγων τὸν μακαρίτην Ἰακ. Ρίζον τὸν Νερνυλόν, δὲ ὅμως (ἐν Cours de Litter. grecque moderne pag. 34, 154) Γιαναννάκη Τυανίτην, οὐχὶ δ' Ἰωάννην Τζανέτην λέγει τὸν ποιητὴν τοῦ ποιητικοῦ τούτου ἄθρυμακίου, τοῦ τῷ 1752 ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Σενὸρ Μομάρς, ὡς ὁ τίτλος αὐτοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1792 Ἐνετίῃσι μαρτυρεῖ.

Ὠλιστοῦ Ὠκέλλου, τοῦ πάντα τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς αἰδιότητος καὶ τοῦ ἀνάρχου τοῦ κόσμου σοφίσματα ἐν ἰδίῳ συγκαταύσαντος συγγράμματι (α), οὐ πολλῶ πρότερον τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς· ὡς γὰρ αὐτός φησιν ἐν τῇ προτεταγμένῃ ἀφιερωτικῇ « συνέβη ταύτῃ (τῇ βίβλῳ) τῇ ὑστάτῃ ἡμέρᾳ πρὸ τῆς ἡγεμονίας (τοῦ Μαυρογένους) συντελεσθῆναι. » Εἰ τοίνυν ἀληθὴ λέγειν αὐτὸν δώσομεν, καὶ μὴ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῆς προσφωντικῆς ἐπιστολῆς τῇ κολακείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ ἀληθείᾳ οἰκεῖν ἐφθέγγατο, ἐπειδὴ ὁ Μαυρογένης κατὰ τὸ 1786 εἰς τὴν τῆς Οὐγγροβλαχίας ἀνεβιβάσθη ἡγεμονίαν, τότε ἄρα καὶ τὸ πόνημα τέλος ἔσχεν.

(α) Ὅτι μὲν ὁ Ὠκέλλος οὐκ ἦν τῶν Πυθαγορείων, ὡς τινες ἐδόξουν, ἀποδείκνυσιν καὶ αὐτὸς ὁ Τζανέτης λέγων « Τὸ δ' ἀνθρώπινον γένος διαλύεσθαι καὶ ἀπογίνεσθαι φάσκων ὁ Ὠκέλλος καὶ παρ' ὅλον τὸ σύγγραμμα τῆς δοκούσης τῷ Πυθαγόρᾳ μετεμψυχώσεως οὐδεμίαν μνεῖαν ποιούμενος, ὁῦλος ἐστὶ τὴν τ' ἀθανασίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς μὴ τιθέμενος καὶ ὅτι μὴ Πυθαγόρειος ὁ ἀνὴρ » ἐξ ὧν ἂν τις τεκμήριτο ὁμόνυμόν τινα Ὠκέλλον τῷ Πυθαγορείῳ εἶναι τὸν συγγραφέα τῆς πραγματείας ταύτης· οὐ γὰρ ἂν Πυθαγόρειός γε ὦν οὕτως ἀναφανδὸν τὴν τε θεῖαν φύσιν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀπαναίνοιτο ἂν » κτλ. (σελ. 122). Καί τοι οὐκ οἶδ' ὅτι παθὼν μετὰ 14 μόνας σελίδας ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτόν. « Παρὰ ταῦτα δὲ, λέγων, Πυθαγόρειος ὦν ὁ Ὠκέλλος παρὰ χορδὴν τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλείους ἀνακυκλοῦ, νεῖκος καὶ φιλίαν εἰσάγων. » Ἀρχαῖον δὲ δοξάζων τὸν Ὠκέλλον καὶ τὸ περὶ φύσεως τῶν ὄντων ἐπώνυμον βιβλίον γνήσιον φαίνεται καὶ ὁ Εὐγενίος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν κατὰ τῆς αἰδιότητος τοῦ κόσμου ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ, ἔνθα τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ ἐκεῖνον φέρεי ὡς πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰρημένα, καθάπερ κἀν τῷ β' τῆς Μεταφυσικῆς αὐτοῦ τόμῳ, τῇ Κοσμολογίᾳ (σελ. 19), ἐξ ἧς οὕτω ἐκδεδομένης τότε φαίνεται τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀπηνθολογηκώς. Οἱ δὲ νεώτεροι Κριτικοὶ ἀποφαινοῦνται περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐγένετο μὲν περὶ τὸ 480 π. Χ. ἐν Λευκανίᾳ· ἀλλ' ἐπειδὴ παρ' οὐδενὶ τῶν πρὸ τῆς β'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος γενομένων ἀπαντᾷ μνεῖα τις αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς μὴ Δωρικῆς διαλέκτου τῶν εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενων συγγραμμάτων εὐλόγως συμπαίρνουσιν, ὅτι περὶ ταύτην δὴ τὴν β'. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τινος τῶν Νεοπλατωνικῶν συνταχθέντα εἰς τὸν ἀρχαῖον Ὠκέλλον ἀνεγράφησαν, ὅπως καὶ ἄλλα τότε ἐφωρῶθησαν ἴδια ἔκγονα τοῖς τῶν ἀρχαίων ἐπισημοτέροις εἰσποιοῦντες, μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἰδίας αἰρέσεως ἢ περὶ τῆς ἀληθείας ἀφιλοσόφως ἀγωνιζόμενοι (Βλ. Schoell Gech. der Griech. Litteretur aus dem Franz. ülbbers. von Schwarze T. 1. p. 442). Ἰσως δὲ καὶ τῶν τοῦ Ὠκέλλου λειψάνων περηνύφηνάν τινα οἱ παραχαράκται ἐν τῷ κισθῳ αὐτῶν συρράματι, διανοθεύσαντες καὶ ἐπαυξήσαντες αὐτὰ ἰδίαις γνώμαις, ὡς ὁ Ἀρλέσιος γνωματεύει (Introduct. in Hist. Ling. Graec. T. 1. p. 258 καὶ not. εἰς Fabric. Bibl. Graec. T. 4. pag. 857).

ἔκδοθεῖσαν δὲ τὴν πραγματείαν ἔπεμψεν ἔπειτα μετὰ γράμματος αὐτὴν πρὸς τὸν Εὐγένιον ὁ Τζανέτης, αἰτιολογῶν καὶ τὴν ἀναβολήν. Καὶ πρὸς ταύτην ὁ πολυάσχολος γηραιὸς ἔγραψε τὴν ἀνὰ χειρας τῷ 1791, ἔνθα οὐχ ἁπλῶς ἐπαινεῖ τὸν δωροφορήσαντα φίλον, ἀλλὰ καὶ στιβαρώτερα τὰ ἐπιχειρήματα καθίστησι καὶ ἐν πολλοῖς εὐθύνει αὐτὸν διορθῶν, ὧν τινὰ ἐξῆς ὑποδηλώσομεν, προσημειώσαντες τὰ τε μνημονευόμενα γραφικὰ καὶ τῶν ἐξω σοφῶν χωρία, καὶ ὅσα ἄλλα κρίνομεν οὐ πᾶν τι ἀπεμφάνοντα. Ἔστι δὲ καὶ αὕτη κατὰ τὴν γλῶσσαν ἐκ τῶν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν λογίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐγενίου μίξοδαρθάρων καλουμένων, ἧτοι τῶν ἐκγόνων τοῦ Εὐγενίου, « ἄπερ τὸ λιτόν τῆς καθ' ἡμᾶς καθομιλουμένης λαλιᾶς τριβώνιον ἐν ἀτμολήτῳ χάριτι περιβέβληνται, » ὡς ὁ χαριέστατος Τανταλίδης εἶπε.

—

*Γῶ εὐγενεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Κυρίῳ
Ἰωάννῃ Τζανέτῃ τὴν ἐξ εὐχαιρεστά-
της ψυχῆς εὐχετικὴν πρόσφησιν.*

Χάριτας ὑμῖν ἀποδίδω τὰς ἀξιοχρέους ἐπὶ τῇ κατὰ Ὁκέλλου πεμφθείσῃ μοι πραγματείᾳ μετὰ τοῦ προσφιλεστάτου ὑμετέρου γράμματος· ἐν ᾧ περιττὴν ὅμως κρίνω τὴν περιεχομένην αὐτολογίαν (γρ. αἰτιολογίαν) τῆς ἀναβολῆς, ὡς ἄλλοθεν προελθούσης, καὶ οὐχὶ ἐξ ὑμῶν τῆς ὑπερθέσεως. Εἰς ἐμὲ τὸ δῶρον καὶ βραδυπορήσαν δῶρον ἔρχεται τιμιώτατον. Ἡ χάρις οὐδέποτε γηράσκει, ὡς λέγεται, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὴν νεάζουσα διὰ παντὸς ἐν ἀκμῇ παρίσταται, καὶ εἶναι ὥραία· καὶ καλῶς διὰ τοῦτο καὶ οἱ παλαιοὶ τὰς χάριτας ταῖς ὥραις συνίδρυσαν. Σχολῆς τοίνυν εὐκαίρου τυχὼν ἐκ διαλειμμάτων, ὅσα μοι συγχωρήσει ἡ ἐνδελεχὴς περὶ τὴν τοῦ Μάρωνος ἔκδοσιν ἐνασχόλησις, ἀναγνώσομαι τὰ Ὁκέλλου σοφίσματα καὶ τὴν τούτων ἀνασκευὴν ὡς ἥδιστα. Καίτοι καὶ ἄλλοτε ἀνέγων ἐκεῖνα, διελθὼν ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἦν μετ' ἐκεῖνων τε καὶ περὶ ἐκεῖνα ἐξέδωκε πραγματείαν, ὡς ἐρμηνεύς ἅμα καὶ ὑπομνηματιστὴς ἐν μέρει τοῦ Λευκανοῦ, ὁ Γάλλος Ἀργένσης Μαρκέσιος, ἀρτίως τότε ἐκτυπωθεῖσαν, ὅτε ἐν Λειψίᾳ διέτριβον (α).

(α). Ἐξεδόθη τῷ 1762 ἐν Βερολίῳ μετὰ τοῦ καιμένου Γαλλικῆ μεταφράσεως τοῦ Ἀργένση μαρτυροῦσα οὐχ' οὕτως ἀκριβῆ τῆς ἐλληνικῆς γλώττης τὴν γνώσιν τοῦ Γαλάτου, ὡς ἀξιολόγον τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ δείκνυσιν τὸ προσηρημένον ὑπόμνημα.

Ἐγὼ γοῦν ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀναγνώσεως οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐξενίσθην. Ἡ δόξα αὕτη ἡ περὶ τῆς τοῦ κόσμου ἀιδιότητος δὲν εἶναι τοῦ Ὁκέλλου μόνου, ἀλλ' ἐφάνη πάντων σχεδὸν τῶν πώποτε παρὰ τοῖς πάλαι φιλοσοφῶσάντων δόξα κοινὴ, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παραλλάττουσα τὴν ἀτοπίαν, καθ' ὅσον ἀπῆτει ἡ διαφορὰ τοῦ παρ' ἐκάστοις αὐτῶν υἱοθετηθέντος συστήματος. Ἡ λύκη, ἡ ἐπιπολάζουσα τῇ πρώτῃ μάλιστα τῶν ὄντων οὐσιώσει καὶ φύσει, δὲν εἶχε δύναμιν νὰ κινήσῃ προσωτέρω τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τὰ ὅμματα· ἐτύφλωτον, καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις, καὶ ἐν τούτῳ πρὸ πάντων, οἱ καλοὶ φιλόσοφοι, καὶ βλέπειν δοκοῦντες οὐκ ἔβλεπον.

Οἱ Περιπατητικοί, ἐν σκότει περιπατοῦντες, ἤθελον τὸν κόσμον αἰθῖον, καὶ εἰσάγοντές τι πρῶτον κινεῖν, τὸν ἐδόξαζον ὅμως αἰθῖως κινούμενον. Οἱ Στωϊκοί, καὶ ἀρχὴν τινὰ τοῦ νῦν συνεστηκότος ὑποτιθέμενοι τούτου συντάγματος, ἀλλ' ἐξεστηκότες τὰς φρένας, ἐφαντάζοντο ἄλληλοδιαδόχως εἰς τὸ ἀπέραντον τοῦ αἰῶνος, ἀρχῆς ἐπέκεινα καὶ τέλους, ἀπειροπληθεῖς τῆς (γρ. τὰς) κατ' αὐτοὺς ἐκ πυρὸς παλιγγενεσίας. Καὶ ὁ δαιμόνιος Πλάτων ὁ προκριθεὶς κἂν τούτῳ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξοτερος, ἂν ἐγνώριζέ τινα δημιουργόν, ὅσον κατὰ τὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν, ἀλλ' ἐν λογισμοῖς καὶ αὐτὸς καταφερόμενος χαμερπῆσιν ὀρθ-ἐδόξαζεν (ἵνα οὕτως εἰπῶ ἐφ' ἡμῖσεως), προὑποθεῖς τὴν ὕλην αὐθυφεστώσαν, καὶ ἀντιπραχάλων τῷ Δημιουργῷ ἀπ' αἰῶνος, καθὼς καὶ τὴν ιδέαν, συνυπάρχουσαν. Τῷ ὄντι « νυκτερίδες περὶ τὸ φῶς. » Παρατρέχω τοὺς ἄλλους, ὡς καὶ τῶν εἰρημένων (οὕτω φάναι) νυκτεριδεστέρους (α).

Οὐδὲν θαυμαστόν, ἔάν οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, εἰς μόνους τοὺς δειλοὺς αὐτῶν λογισμοὺς καταστηρίζόμενοι καὶ εἰς τὸ ἀδιεξίτητον τῆς μεταφυσικῆς χάος ἀποπλανηθέντες, τοιαῦτα ἐδόξασαν. Πάντως ἡ ἐκ τοῦ μηδενὸς παραγωγὴ τοῦ ἁπλῶς μὴ ὄντος εἰς τὸ ἁπλῶς εἶναι, ὁμολογητέα διανοαίς ἀνθρώπων οὐ μόνον δυστέκμαρτος, ἀλλὰ καὶ πάντῃ ἀπερινόητος, εἴτις ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς κατ' αὐτὸν πεπερασμένης δυνάμεως μένων, δὲν ἀναδράμῃ εἰς τὴν ἀπειρίαν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τε καὶ ἰσχύος. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν δογμάτων ἐν

(α) Καὶ ἡ λέξις νυκτερίδες εἶπερ οὗτοι πολλῶν καινουργηθειῶν παρὰ τῆς δημιουργικῆς τοῦ Εὐγενίου εὐφυΐας, ἐν αἷς τότε κατωτέρω ὑποσηληναῖα καὶ ἡ τεραστιολογία, ἀπομακρυνθεῖς κτλ. (Κοσμολογ. σελ. 150, 177.)

αὐτὸς τοῦτο ἡγοῦμαι, ὃ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμῖν εἰς πληροφορίαν προβάλλεται πίστεως. Ἀληθεύει γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο, ὅτι « ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνήτε » (α), καὶ τὸ ἄλλο τὸ Ψαλμικόν, « ἐπίστευστα, διὸ ἐλάλησα· ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα· ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης » (β). Καὶ τί περὶ τῶν ἀνθρώπων λέγω; Ἐγὼ δὲν ἤξεύρω, ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, αἱ ἀσώματα φύσεις καὶ παντοῖαι; ἅμ' εἰς κατὰ τὴν αὐτῶν οὐσίῳσιν ὕλην; δὲν ἤξεύρω (εἶπα) ἂν καὶ αὐτοὶ μὴ πρότερον ἀπὸ τῆς ὑπερουσίου αἴγλης τὸν νοῦν ἔλλαμφθέντες, ἱκανοὶ ἦσαν πρὸς κατανόησιν πληρεστάτην τῆς τῶν ὄντων ἐκ τοῦ μηδενὸς κτίσεως; χρεῖα ἦτον καὶ αὐτοὶ νὰ ἐνδυναμωθῶσι διὰ τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τοῖς δημιουργουμένοις καὶ οὕτω νὰ κινηθῶσιν εἰς τὴν τοῦ Δημιουργοῦ αἴνεσιν. « Ὅτ' ἐποιοῦν ἄστρα, ἦνυσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες Ἄγγελοι μου » (γ). Τὸ διάστημα τὸ μετὰ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος ἀπλῶς εἶναι διάστημα ἄπειρον. Ἡ φύσις ἡ πεπερασμένη δὲν ἔχει δύναμιν νὰ τὸ διαδράμῃ. Ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ἄπειρος οὕτως, μόνη σταδίζει (οὕτως εἰπεῖν) τοῦτο τὸ στάδιον, διαπεραίνουσα αὐτὸ καὶ κατὰ νόησιν καὶ κατ' ἐνέργειαν. Νοεῖ τὸ μὴ ὄν εἰς ὄν, καὶ ἀνάπαλιν· περατοῖ μὲν ἐκεῖνο εἰς τοῦτο ὀντοποιούσα, περατοῖ δὲ τοῦτο εἰς ἐκεῖνο ἐξουθενούσα, τουτέστιν εἰς τὸ μὴ ὄν (ἐὰν θέλῃ) φέρουσα, περιουσία ἀπείρου τε καὶ ἡμῖν πάντῃ ἀκατανόητου καὶ ἀνεξιχνίαστου δυνάμεως.

Οἱ τοίνυν ἐν σκότει τῆς ἀσεθείας ἠλάσκοντες, ὡς τοῦ φωτὸς ἐστερημένοι τῆς ἀποκαλύψεως μήπω αὐτοῖς ἐπιλάμπαντος, τάχα καὶ συγγνωστέον τῆς πλάνης ἐνεκα καὶ τοῦ πρὸς ἀλλήλους διαπληκτισμοῦ περὶ τῆς πρωτίστης τῶν ὄντων παραγωγῆς καὶ συστάσεως· ἀλλ' ὅτι δὴ καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἔλλαμφθέντων τινὲς παρασύρονται καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς αὐτὰς τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων παραρξόμενοι δοξασίας, τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ καὶ ζῆνον καὶ ἀσύγγνωστον καὶ πολλῶν δακρύων καὶ θρήνων ἄξιον οὐ μόνον ἐλέγχων. Αὕτῃ ἡ θύβεν ἡμῖν δοθεῖσα ἀποκάλυψις, ἡ διὰ πολλῶν τεκμηρίων τε καὶ λόγων διαπιστωθεῖσα καὶ ἀραρότως ἔχουσα, τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν, ὡς δόγμα πρῶτιστον καὶ θεμελιώδες ἡμῖν καταγγέλλει προβάλλουσα· καὶ ἂν δὲν ἀναγκάζῃ

τὴν δυσπειθοῦσαν ψυχὴν εἰς τοῦτο ἀναμφιβόλως νὰ ἡσυχάσῃ, κατεπείγει ὅμως τὸν νοῦν τὸν ἐμφορνα εἰς τὸ νὰ ὑποδιστάτῃ, μήπως ἄρα εἰς ἐξ-απάτην εὐρίσκεται ἡ ἀσθενὴς σοφία τοῦ κόσμου καὶ εἰς τοῦτο, καθὼς καὶ εἰς ἄλλα μυρία· μήπως ὁ χαμαιπετής φιλόσοφος δὲν ἔχει πτέρυγας ἱκανὰς (καθὼς καὶ τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἔχει) διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ πετασθῇ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τοσοῦτον ὕψος. ὁ δισταγμὸς οὗτος στρέφει καὶ εἰς ὑποψίαν· ἡ ὑποψία δικαιοῖ τὴν ἀπορίαν· ἡ ἀπορία καταφεύγει εἰς τὴν μετὰ σκέψεως ἀκριβεστέραν τοῦ πράγμα-τος θεωρίαν· καὶ ἡ ἐπιστατικὴ αὕτη καὶ διηκρι-βωμένη σκέψις μετὰ προσοχῆς ἀτενοῦς καὶ μελέτης ἐπιμελοῦς γινομένη, ἀνακαλύπτει τέως μίαν τινὰ ἀρχὴν εὐλογωτέρας τε καὶ φιλοσοφικωτέρας ἐφόδου, ἥτις κατὰ μικρὸν προϊούσα καὶ δικαικεδαζούσα τὴν ἐπιπροσθούσαν ἀχλὺν, ἀφίνει νὰ διαπεράσῃ μετὰ τοῦ γνόφου καθαρωτέρα ἡ τῆς ἀληθείας ἀκτίς.

Ἡ ψυχὴ τότε συλλογίζεται τοιοτοτρόπως. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι πλάττουσιν ἡμῖν τὸν κόσμον αἰώνιον· Ἀλλὰ τὸ αἰώνιον ἔχει τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ οὐσιώδη, καὶ νὰ νοηθῇ χωρὶς ταύτης, ἀδύνατον· Ἀλλ' ἐγὼ νοῶ τὸν κόσμον καὶ χωρὶς ὑπάρξεως· ἐγὼ συνάπτω τὴν τοῦ κόσμου ἔννοιαν μετὰ τῆς ἀνυπάρξεως (ἴσ. γρ. ἀνυπαρξίας). Μάρτυρες αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι, ἐν ᾧ ζητοῦσι· πότερον ὁ Κόσμος αἰώνιος ὑπάρχει· Μάρτυς ὁ Ἀριστοτέλης αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων, ὅστις (ἐν τοῖς Τοπικ. βιβλ. Γ. κεφ. β) συγκαταλέγει τοῦτο τοῖς προβλήμασιν, ἃ ἀπορίαν ἔχει, « πότερον οὕτως ἔχει, ἢ οὐχ οὕτως· ... οἷον πότερον ὁ Κόσμος αἰδίδιος, ἢ οὐ; καὶ γὰρ τὰ τοιοῦτα ζητήσεις ἂν τις ».

Ἄλλο. Τὸ αἰώνιον, ὡς οὐσιωδὸς καθ' ἑαυτὸ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχον, ἀδύνατόν ἐστι νοηθῆναι ἄλλως τε καὶ ἄλλως, παρ' ὃ καὶ νοεῖται καὶ ἐστίν· ὅτι αὐτὸ κατὰ τοὺς φιλοσόφους ἐστὶ τὸ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχον· ἀλλὰ τίς ἀδυνατεῖ νὰ νοήσῃ τὸν ἐν τῷ Κόσμῳ τούτῳ ἥλιον (φέρ' εἰπεῖν), ἀντὶ τοῦ ἐξ Ἀνατολῶν εἰς Δυσμὰς τὴν ἡμερησίαν κινεῖσθαι κίνησιν, ἐξ ἐναντίας φερόμενον τὴν ἀπὸ Δυσμῶν εἰς Ἀνατολὰς, καὶ τὴν ἐνιαιυσίαν ὁμοίως, ἀνάπαλιν; Τίς, ἀντὶ ἐπτά ἢ ἐκκαίδεκα πλανητῶν, ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ ἐν αὐτῷ πλείονας τὸν ἀριθμὸν, καὶ θέσιν, καὶ τρόπον κινήσεως (ἴσ. προσβ. ἄπερ) παντοίως ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων πάλαι τε καὶ ὕστερον διετάχθησαν; Οὐχὶ δὲ καὶ ὁ Ἰσπανὸς βασιλεὺς τε καὶ ἀστρονόμος ἐκεῖνος εἰπεῖν ἐτόλμησε περὶ τῆς τοῦ παντὸς συ-

(α) Ἠσαΐ. Ζ, 9. — (β) Ψαλμ. ριε. 10. — (γ) Ἰωβ λη. 7.

στήματος διατάξεως τὸ ἀφρονέστατον ἅμα καὶ γελοϊότατον τοῦτο· « ὅτι ἂν αὐτὸς εὐρίσκετο παρὼν εἰς τὴν Κοσμοποιάν, ἤθελε δῶσθαι γνώμην νὰ διαταχθῇ τὸ σύνταγμα πολὺ τοῦ παρόντος ἀπλούστερόν τε καὶ εὐθετώτερον; » (α). Λοιπὸν οἱ φιλοσοφοῦντες δύνανται νὰ ἐννοήσουν, καὶ ἐννοοῦσι πραγματικῶς, τὸν Κόσμον διατεταγμένον ἄλλως καὶ ἄλλως. Λοιπὸν ὁ Κόσμος οὐχὶ κατ' οὐσίαν ὑπάρχει τοιοῦτος ὑπάρχων, ὥς εἶναι δυνάμενος, ἢ τοῦλάχιστον νοηθῆναι, οὕτω καὶ μὴ οὕτως ἔχων. Ταῦτα πάντως ἀντιτίπτουσιν εἰς ἃν οἱ πάντες τοῦ αἰώνιου ἔχομεν ἰδέαν. Καὶ αὐτοὶ τοίνυν οἱ φιλοσοφοί, ἐξ ὧν φιλοσοφοῦσι, χορηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς παντοίων τοιούτων ἐπιχειρημάτων θαψίλειαν κατὰ τῆς τοῦ κόσμου αἰωνιότητος.

Ἄλλο. Τὸ αἰώνιον ὁμολογεῖται καὶ ἄτρεπτον· ὅτι ἡ τροπὴ ἀρχὴ καὶ αἰτία φθορᾶς, εἴτι νοούμεν. Ὁ αὐτὸς Ἀριστοτέλης, καὶ πρὸ τούτου ὁ Ὁκελλος, ἐπιχειροῦνται νὰ ἀποδείξουν τὴν τοῦ Κόσμου αἰδιότητα διὰ τοῦ ἀγεννήτου καὶ τοῦ ἀφάρτου, πειθόμενοι ὅτι τὰ τοιαῦτα πάθη ἀσύμβατα τῇ αἰδιότητι. Ἀλλ' ἐρωτῶ· ὁ Κόσμος εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τροπῆς παντοίας ἀμέτοχος, καθὼς αὐτοὶ ὑπολαμβάνουσι; δὲν ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ τὰ ὑπὸ σελήνην τρεπτά; — Ἀλλὰ τὰ ὑπὸ σελήνην. — Ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τὴν σελήνην δὲν εἶναι καὶ αὐτὰ μέρος τοῦ σύμπαντος Κόσμου; καὶ ἄτρεπτον δύναται ποτε νὰ ὀνομασθῇ τὸ ὅλον, ἔταν ἐν ἐαυτῷ περιέχῃ μέρη τινὰ τρεπόμενα, ἐξ ὧν αὐτὸ τὴν ολοκληρίαν λαμβάνει καὶ τὴν ὁλοσχέριαν; καὶ ὁ Φιλοκτήτης ὑγιαίνων ἀποκαλεῖται, ὅταν τὸ σκέλος αὐτοῦ κατασῆπται;

Καὶ τὸν ὑπὸ σπέος εὐρὺ κακὴ περιδάμνατ' ἀνίη (β).

Ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ σελήνην τροπῆς εἰσι παντοίας ἐπέκεινα. — Τίς φερέγγυος; — Ἀλλ' ἐκεῖνα εἰσὶ σώματα ἀπλά. — Δὲν ἔχουσι μέρη καὶ ἐκεῖνα, ἐξ ὧν αὐτοῖς ἡ ἔκτασις, καὶ εἰς αὐτὴν ἡ δύναμις καὶ αὐτῶν διάλυσις; — ἀλλ' ἐκεῖνα σώματά εἰσιν ἅμωρα ποιότητων, θερμότητος, ψυχρότητος, ὑγρότητος, ξη-

ρότητος, ἐξ ὧν ἡ μάχη, καὶ ἡ εἰς φθορὰν λύσις. — Οὕτω καί; καὶ οὔτε βρώδη αὐτὰ τὴν δύσασιν, οὔτε στεγανὰ καὶ ἀντίτυπα; οὔτε πυκνὰ, οὔτε μκνὰ; οὔτε βαρέα, οὔτε κοῦφα; οὔτε ἄφρωτα, οὔτε φωτεινά; οὔτε διαφανῆ, οὔτε τοῦ προσβάλλοντος πρὸς αὐτὰ φωτὸς ἀνταυγαστικά ἢ ἀντανεκλαστικά; οὔτε ἄλλας τινὰς ποιότητας ἔχοντα, ἀγνωστέας ἡμῖν καὶ ἀδήλους; Καὶ τολμήσει τις, τοῦτο διατείνασθαι, ὁπότε μυρίαι λανθάνουσιν ἡμᾶς τῶν ἐν τοῖς ὑπὸ σελήνην σώμασι ποιότητων, παντάπασιν μὲν ἀγνωσόμεναι, ὅμως ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἐνυπάρχουσαι; (α) Ἀλλ' ἡ ἐν τοῖς οὐρανίοις ἐκείνοις σώμασι κίνησις ἐστὶν ἀπλή, ὥς μὴ εὐθεῖα οὕτα κατὰ τὴν στοιχειακὴν, ἀλλὰ κυκλοφορικὴν (γρ. κυκλοφορικὴ), καὶ διὰ τοῦτο καὶ μήτε ἀρχὴν ὅλως ἔχουσα, μήτε τέλος. — Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος, ὅστις καὶ τῷ Ἀριστοτέλει (Φυσικ. Η. κεφ. νγ') καὶ πρὸ τούτου τῷ Ὁκελλῷ (Τμῆμ. Α. κεφ. 1) ἤρρεσεν, αὐτὸς ὁ λόγος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων συγγραφέων (ἐν τῷ προεισοδιῶδε λόγῳ τῆς κατ' αὐτοὺς παγκοσμίου ἱστορίας) ἀπροσφυῆς ἐκρίθη καὶ ἄτοπος καὶ γελοῖος. Καὶ τῷ ὄντι τὰ θεμέλια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστηρίζεται, εἶναι σαθρά. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἡ ἀπ' εὐθείας κίνησις ὁμολογεῖται ἀπλουστέρα τῆς κυκλοφορικῆς· ἐξ ἐκείνης γὰρ αὕτη, ὥς ἐκ στοιχείου, ἀπεδείχθη προβαίνουσα, καὶ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ κυκλοφορία, ἢ συνεχῆς τις κάμψις φορᾶς διηλεκτῶς τῆς ἐπὶ τὸ εὐθὺ προόδου ἐκτρεπομένης· ὅτε κύκλος καμπύλη τίς ἐστιν ἐξ ἀπειροστῶν εὐθειῶν ἐπίσης ἀνακαμπτουσῶν συνιστάμενος. Δεύτερον δὲ, ὅτι καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον τοῦ σχήματος προβληθὲν ἐπεικῶς παιδαριώδες. Ἀρχὴ γὰρ ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας ἂν εἴη ἡ ἀπὸ τῆς ἀκίνησιος πρώτη μεταβολή· τέλος δὲ ἡ ἀπὸ τῆς κινήσεως πρώτη· μέσον δὲ, τὸ μεταξὺ ἐξίσου· ἢ, διὰ τί (γρ. διότι) περιδινεῖται ὁ στρόβιλος, ἢ ἡ βέμβυξ, διὰ τοῦτο ἡ βεμβυκίσσα αὕτη ὕλη, καὶ ἡ μεταδοθεῖσα αὐτῇ κίνησις, ἢ περιστροφῆσις, ἀναρχος ἔσται καὶ ἀτελεύτητος; (β) Οὐκ! Παίζουσιν ἡμῖν τῷ ὄντι οἱ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφοῦντες.

(α) Ἀλφόνσος ἦν οὗτος ὁ 1'. βασιλεὺς τῆς Λεωνίας καὶ Καστιλλίας κατὰ τὸ 1252 ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβὰς καὶ ἀστρονόμος τε καὶ φιλόσοφος ἐπικληθεὶς, οὗ περ πόνημα τυγχάνουσι καὶ οἱ ἐπώνυμοι αὐτοῦ ἀστρονομικοὶ πίνακες. Βλ. Biographie Universel. ancien. et moderne. T. 4. pag. 619. Paris, 1814.

(β) Κοίντ. τῶν μετ' Ὀμηρ. Θ. στίχ. 369

(α) Ἐνταῦθα ἀναίρει τὰ κατ' Ἀριστοτέλην ὑπὸ Τζανέτου λεγόμενα σελ. 32 καὶ 48—51 καὶ 140.

(β) Συμπληροῖ διὰ τούτων τὴν σελ. 116—120 ἀτελῆ παρὰ τοῦ Τζανέτου ἐξενεχθεῖσαν ἀνάφασιν τῆς ἐκ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀτελεύτητου καὶ ἀπλοῦ τῆς κυκλοφορικῆς κινήσεως ἀποδείξεως τῆς αἰδιότητος τοῦ κόσμου.

Οἱ δ' ἄρ' ὑπὸ πληγῇσι θοὰς βέμβικας ἔχοντες,
Ἔστρεφον εὐρείῃ παῖδες ἐνὶ τριόδῳ (α).

Ἀλλὰ τοῦτο τέως ἀναντίρρητον, ὅτι οὐ συνίστανται τὰ οὐράνια ἐκ τῶν ὑπὸ σελήνην τεσσάρων στοιχείων, ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς αἱ φθοραὶ τε καὶ αἱ γενέσεις. — Ὡσάν τὸ προκείμενον ζήτημα ἐγίνετο, περὶ τῶν ὑποσεληναίων φθορῶν καὶ γενέσεων, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκεῖνα συμβαίνουσιν. Ὡσάν νὰ ἦτον ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ γενέσεως τῆς ἐξ ὕλης προϋποκειμένης καὶ περὶ φθορᾶς τῆς εἰς τι ὑπολειπόμενον! καὶ οὐχὶ περὶ τῆς τῶν ὄντων ἐκ τοῦ μηδενὸς οὐσιώσεως, καὶ τῆς εἰς τὸ μηδὲν πάλιν αὐτῶν μεταβάσεως! — « Ἄλλο γλαυξ, ἄλλο κορώνη φθέγγεται. » Ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ ζητούμενον, περὶ ἄλλου δὲ αὐτοὶ οἱ καλοὶ φιλόσοφοι ἀποφαίνονται. Αὕτη ἡ ἐν ταῖς σχολαῖς λεγομένη τοῦ ἐλέγχου ἀγνοία τὸ αἰσχιστον τῶν σοφισμάτων καὶ ὑπουλότατον.

Ἄλλως: ἄτρεπτα, φασὶ, τὰ οὐράνια σώματα. Τοῦτο δὲ πότερά ἄρα; ὅτι οὐ τρέπεται ἐνεργείᾳ, ἢ ὅτι οὐδὲ τραπῆναι ὅλως δυνήσεται; Ἐάν τὸ δεύτερον ἡμῖν εἴπῃ ὁ φιλόσοφος, λοιπὸν αὐτὸς ἀγνοεῖ δυνάμιν τινα ἄλλην ἀνωτέραν ὑπὲρ αὐτά· καὶ πῶς τοῦτο ἔρεῖ ὁ τὸ πρῶτον κινεῖν ἀκινήτως εἰσάγων, καὶ τῶν κινουμένων ὑπ' ἐκείνου παραιρῶν, ἀσυγκρίτως κρεῖττον ὑποτιθέμενος; Πρὸς γὰρ τοὺς οὐδὲ θεὸν ὅλως τινὰ ἀποδεχομένους οὐδὲν δεῖ ἐπιστρέφειν, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἀπατᾶν (γρ. ἀπαντᾶν). Ἐάν δὲ ἐκεῖνο ἀποκριθῇ, τῶν ἐρωτημάτων τὸ πρῶτον ἐπανερωτήσομεν αὐτὸν, πόθεν τοῦτο εἰδῶς διατείνεται; ὅτι τυχὸν οὐδεμίαν ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐκείνων τροπὴν συμβαίνουσιν καθορᾶ; Ἀλλ' ἐπάναγκες εἶναι, ἀποκρινόμεθα, τοιοῦτοτρόπως τὸ πρᾶγμα νὰ ἀκολουθῇ. Αἱ αἰσθητικαὶ ἐν ἡμῖν δυνάμεις ἔχουσιν ὅρους· δὲν ἀναλογοῦσιν αὐταὶ πρὸς πάντα τὰ ἀντικείμενα· διαφεύγουσιν αὐτάς καὶ τὰ πάντη σμικρὰ τοὺς ὄγκους, καὶ τὰ πάνυ πόρρω τὰς ἀποστάσεις. Ἡ φύσις δὲν ἐνῆρμος ἐν ἡμῖν ἀντιὸφθαλμῶν οὔτε μικροσκοπία, οὔτε τηλεσκοπία, ὅτι οὐδὲ συνέφερον ἕως οὔτε εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς διάπλασιν, οὔτε εἰς τὸν τρόπον τῆς προσκαίρου βιώσεως, εἰς ἣν διωρίσθημεν· ἀλλ' ἔάν ὅμως ὁ φιλόσοφος ἡμῶν, κατὰ νοεράν τινα ἀνατύπωσιν ἀναλάβῃ τὸν κόπον νὰ ἀναβῇ ὑψηλότερα (ἄρκει καὶ ἄχρι τῆς σελήνης, δὲν λέγω ἐπέκεινα) οὐδὲ

τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης συμβαινούσας παρ' ἡμῶν καὶ περὶ ἡμᾶς, τροπὰς τε καὶ ἀλλοιώσεις, φθορὰς τε καὶ γενέσεις, ὃ Ἰκαρομἐνιππος ἡμῖν οὕτως ἐκείθεν κατόψεται. Τί λοιπὸν διὰ τοῦτο; μὴ ἄτρεπτα εἶναι δοξάσει καὶ τὰ ὑπὸ σελήνην ταῦτα, καὶ παντάπασιν ἀναλολίωτα, καθάπερ νῦν ὑπολαμβάνει καὶ τὰ ὡς πορρωτάτω αὐτοῦ ἀφ' ἐστῶτα οὐράνια σώματα;

Πλὴν οὐδὲ ταύτην δώσομεν αὐτῷ τὴν ἐνόχλησιν· καὶ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτὸς μένων, χωρὶς νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ ἐξαρθῇ κατὰ τοὺς ἐφ' ἡμῶν ἀεριοστατοῦντας μετάρσιος, δύναται ὅμως νὰ παρατηρήσῃ, καὶ ἀπὸ τῆς ἐσχατιᾶς, ἀφ' ἧς ἔρπει, ταύτης, φαινόμενά τινα ὑπὲρ τὴν σελήνην ἐνίοτε παριστάμενα ἀλλοίως ἢ πρότερον. Ὁ παλαιὸς ἀστρονόμος Ἰππαρχος, ἀστεροσκοπῶν κατεῖδε τινὰς ἀστέρας μὴ πρότερον φαινόμενους εἰς τὰ οὐράνια. Κατὰ τὸ ἀφ' ὧν ἀνεφάνη ἐν τῷ Κασσιοπέῳ ἀστερισμῷ ἀστὴρ τις νεοφανής, τὸ πρόσθεν ἀόρατος. Κατὰ τὸ ἀφ' ὧς ἐν τῷ τῆς φαλαίνης τραχήλῳ ἀνέκυψεν ἄλλος. Κατὰ τὸ ἀφ' ὧς ἐν τῷ Κύνου ἄλλος. Κατὰ τὸ ἀφ' ὧς ἐν τῷ Ὀφιοῦχῳ ἄλλος. Κατὰ ἀχό, ἄλλος (α). Ἀλλ' ἔάν καὶ τὰς παρατηρήσεις ταύτας τὰς ὑπὸ δοκιμασιῶν φιλοσόφων ὁμολογουμένας παραδράμωμεν· ἢ, καὶ ἂν τοὺς ἐπ' αὐταῖς ὅλας νύκτας ἐπαγρυπνοῦντας καταμυκτηρίσωμεν ἡμεῖς οἱ διὰ νυκτὸς ὅλης καθεύδοντες, τί θέλει εἰπεῖ ὁ νοήμων, ὅταν θεωρῇ τοὺς κομήτας ἀσυγκρίτως ὑπὲρ τὴν σελήνην καὶ τοὺς πλάνητας μετεωροτέρους φερομένους, κατὰ καμπύλας ἐλλειψοειδεῖς γραμμάς τεταγμένως περιοδεύοντας, ἀπογειοτέρους ἢ προσγειοτέρους γινομένους, διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ἥλιον προσέγγισιν κατ' ἐπιφάνειαν περιφλεγόμενους, καὶ καπνοὺς αἰσθητῶς ἀποφέροντας; τί θέλει εἰπεῖν; Θραυσυνήσεται ἔτι, καὶ τῆς ἰδίας ἐπιμόνως ἀνθέζεται σφαλερὰς δοξασίας, δίσχυριζόμενος προῖκά τε καὶ σὺν οὐδενὶ λόγῳ, ὅτι τὰ ὑπὲρ σελήνην σώματα πάθους τε παντὸς καὶ παντοίας τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεώς ἐστιν ἀνεπίδεκτα; Δὲν τὸ πιστεῖω· εἰμὴ ἐκεῖνο διατείνοιτο τὸ ληρώδες καὶ καταγέλαστον, ὅτι καὶ οἱ ἐπιτέλλοντες κατὰ καιροὺς οὗτοι κομήται πυρσεύματά τινα ἀκαριαῖά εἰσι καὶ αὐτοὶ κατὰ τοὺς δαλούς καὶ τὰς αἴγας καὶ τοὺς λεγομένους ἀστέρας πίπτοντας ἢ διάττοντας καὶ τὰς τοιαύτας πυρί-

νοὺς ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας διαφάνει· ἀφ' οὗ μάλιστα κοινῇ οἱ φιλοσοφούντες διέγνωσαν, ὅτι σώματα εἰσιν οἱ κομῆται στερεῶς διακρούντα καὶ διαμένοντα, τῶν αὐτῶν (α) καὶ τῆς τροχίᾳς τὸ καμπύλον, καὶ τῆς καμπυλότητος τὸ εἶδος καὶ τῆς περιόδου τὸν χρόνον σχεδὸν ἐπ' ἀκριβὲς λογιστεύσαντες.

Τοιγαροῦν ὁ ἐπιστατικὸς νοὺς καὶ ὁ ἔμφρων λογισμὸς τὰ εἰρημένα πάντα διὰ τῆς ἀκριβοῦς στάθμης τοῦ ἐρῶθι λόγου ζυγοστατήσας, διακρίνει τὴν τῶν αἰθίων δοξαζόντων τὸν ὕφεστώτα κόσμον φιλοσόφων κουφότητα καὶ ἀβεβητριάν, καὶ συλλογίζεται οὕτως·

Ἐν τῷδε τῷ τοῦ παντός συντάγματι ἐγὼ βλέπω ὀφθαλμοφανῶς μίαν ἁρμονίαν εὐλογωτάτην· τοῦτο ἀνχολογεῖ πρὸς ἐκεῖνο· βλέπω μίαν τάξιν ἀκριβεστάτην· τοῦτο ἀκολουθεῖ μετ' ἐκεῖνο· βλέπω ἓνα σκοπὸν, καὶ ἓν τι τέλος σαφέστατα· τοῦτο γίνεται δι' ἐκεῖνο· οὐδὲν μάτην. Ἡ ἁρμονία, ἡ τάξις, ὁ σκοπὸς συνεισάγουσιν ἀναμφιβόλως τὸν νοῦν τὸν ἁρμοστήν καὶ κοσμήτορα, τὸν εὐθετοῦντα καὶ διατάσσοντα, τὸν νοοῦντα καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὀφθαλμοφανῶς· ἔως ὧδε ἡ διανοήσις μου εἶναι σαφής, εἶναι βεβαία, εἶναι ἀναμφίβολος.

Προχωρῶ· Ὁ νοὺς αὐτὸς ὁ ἐπιστατικὸς καὶ διατάσσων καὶ δι' ὀφθαλμοφανῶς εἶναι, δὲν εἰμυρορεῖ νὰ ᾔηται ἡ ὕλη· τουτέστιν ἡ σωματικὴ φύσις καθ' ἑαυτήν. Ἡ ὕλη (ὅσον καὶ ἂν στενοχωρῶ τὸν ἐν ἐμοὶ λόγον εἰς τὴν περὶ αὐτῆς νόησιν, ἣν ἔχω, καὶ ἣν δύναμαι νὰ ἔχω)· Ἡ ὕλη αὐτὴ λέγω, δὲν βλέπω νὰ εἶναι ἄλλο τι, πρὸς μίαν παχύτητος διαστατήν, εἰς μῆκος εἰς πλάτος καὶ βάθος ἐφαπλουμένην, πυκνοτέρας ἢ ἀραιότερας συστάσεως. Μία οὐσίωσις, ἥτις ἔχει μέρη ἐκτὸς μερῶν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἔκτασις λέγεται, οὐχὶ κενὴ ἀλλὰ πλήρης· ἡ (ἂν ἄλλος θέλῃ οὕτω νὰ τὴν ὀνομάσῃ) καὶ στερέωμα. Ἐνας ὄγκος καθ' ἑαυτὸν ἀδρανὴς καὶ νωθρὸς καὶ ἀργός. Ὁγκος, ὅστις συνάπτεται ἐκ πολλῶν μερῶν, καὶ διατέμενεται εἰς μέρη πολλά· πυκνοῦται, μανοῦται· κινεῖται, ἡρεμεῖ· σχηματίζεται, καὶ παντοίως διαπλάττεται καὶ διατυπύεται· πλὴν οὐδέποτε αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, πάντοτε δὲ ὑπὸ τινος ἄλλου. Καὶ ταῦτα ὅσα ἡρίθμησα, πάντα ἐγὼ τὰ αἰσθάνομαι, τὰ κατανοῶ, καὶ οὐδὲ ἂν θελήσω δύναμαι ποσῶς εἰς αὐτὰ νὰ

ἀμφιβάλλω ἐν τούτοις ὅμως τοῖς εἰρημένοις οὐδεμίαν νοεράν καὶ ἀντιληπτικὴν ἢ κριτικὴν ἀληθείας καθιστᾶν ἔχω ἐνέργειαν ἢ δύναμιν προσπειροῦσαν τῇ ἀπλῶς ὕλῃ· λοιπὸν διακρίνειν πάντ' ἀπασι ἐνάγομαι τὸν νοῦν ἀντιδιαστέλλων· ἀπὸ τῆς ὕλης αὐτῆς. Λοιπὸν ἐκ τούτου εἰσβάλλω χωρὶς ὑποψίας ἀπάτης, ὅτι ἡ ὕλη, τοιαύτης οὕσα φύσεως, οὕτε ἐκίνησεν αὐτὴ ἑαυτὴν οὕτε διέτινξεν, οὕτε διεμόρφωσεν ἢ διεκόσμησε, καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον, οὕτε εἰς τὸ εἶναι ἔσχεν ἀφ' ἑαυτῆς ὑποστῆναι, ἢ ἑαυτὴν ὕλῳ· παραγαγεῖν. Ὅτι ἀσυγκρίτως κρεῖττον τὸ ὑποστῆσαι τὸ μὴ πρότερον ὂν, ἢ τὸ ἤδη ὕφεστώς διατάξαι τε καὶ διακοσμήσαι. Καὶ προσέτι δὲ συλλογίζομαι ὅτι τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ μὴ οὕτως ἢ ἄλλως ἐνεργεῖν, καὶ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν οὕτε κινεῖσθαι αὐτὸ οὕτε ἄλλο τι κινῆσαι δυνάμενον, πῶς ἂν ὅλως ἔχει τὸ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ; Εἰ γοῦν ἔστι ταῦτα οὕτως, ὥστε καὶ ἔστι καὶ ἀναντιρρήτως ὁμολογεῖται, οὐκ ἄρα αὐθύπαρκτος καὶ αὐθυφεστώσα ἡ ὕλη, ὥς οὐδὲ αὐτοκίνητος οὐδὲ αὐτενέργητος· καὶ οὐδὲ ἀγέννητος ἄρα, οὕτε ἐκ τοῦ ἀκολουθίου αἰώνιος. Τὸ γὰρ αἰώνιον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνεργεῖ, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἔστι, διὸ καὶ αἰεὶ ἔστιν. Ὅθεν συνάγεται ἐξ ἀνάγκης ὅτι ὁ ὕφεστώς κόσμος ἔχει τὸν ἑαυτοῦ δημιουργόν.

Εἰς τοῦτο τὸ ἀναμφίβολον συμπέρασμα ὁ ἐκ φύσεως ἐν ἐμοὶ λόγος σαφέστατά με χειραγωγεῖ· ἐπιστηρίζει δὲ με εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἀπαρταλεύτως ἔνθεν μὲν ἡ καλλονὴ καὶ ἡ τάξις τῶν ὁρωμένων, ἔνθεν δὲ καὶ ἡ περὶ τοῦ δόγματος τούτου δοθεῖσά μοι ἀποκάλυψις. «Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (α). Ἐν ᾧ ἐκείνη ἀνοίγει μου τοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς σωματικούς, αὕτη μου διανοίγει τῆς καρδίας τὰ ὅσα, ὥς γέγραπται· ἐκείθεν βλέπω τὸ ποίημα, καὶ ἀνάγομαι εἰς τὸν ποιητὴν· ἐδώθεν ἀκούω τὸν ποιητὴν λαλοῦντα, καὶ τὸν δοξολογῶ διὰ τὸ ποίημα, ὥς ὦν καὶ αὐτὸς μετὰ πάντων τῶν ἄλλων ἔργον αὐτοῦ· «Ὅτι αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» (β). «Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με» (γ). «Αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς» (δ). Μία καὶ μόνη ὑπολείπεται ἡ δυσχέρεια· ὅτι ἡ ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ εἶναι, καὶ ἀνάπαλιν ἡ ἐκ τοῦ ὂντος εἰς τὸ μηκέτι μηδὲν εἶναι, ἀμφό-

(α) Ἰσ. γρ. ἄτε αὐτῶν τὸ γὰρ τῶν αὐτῶν ἀσύντακτον δοκεῖ.

(α) Ψαλμ. ιη, 1. (β) Ψαλμ. λβ, 9. — (γ) Ψαλμ. ρη, 73 πρβλ. ἰωβ 1, 8 — (δ) Ψαλμ. γθ, 3.

τεραι αἱ μεταβάσεις αὗται τῆς καθ' ἡμᾶς περινοίας εἰσὶν ἀνώτεραι, ἐκ δυνάμεως προερχόμεναι ἀπείρου, ὡς εἴρηται. Τοῦτο καὶ αὐτοὶ τῷ ὁμολογοῦμεν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐπαρκούμεθα εἰς τὴν σαφῆ τε καὶ ἀναντίρρητον ἐπίγνωσιν τοῦ ὅτι ἐστίν, εἰ καὶ μὴ ἐξισχύομεν ἀναδῆναι εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ὅπως τοῦτό ἐστιν· ἐπὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀπόδειξις εἶναι αὐταρκεστάτη ἢ εἰς τὸ ἀτοπον λεγομένη ἀπαγωγή· καὶ πόσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θύραθεν ἐπιστήμαις κατασκευάζονται διὰ τῆς τοιαύτης ἐφόδου, καὶ ἀραρότως πιστεύονται, τὸ ἡξέουρον ὅσοι καὶ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς λέγουσι, τοῦ φιλοῦ ἡσπᾶσαντο τὴν φιλοσοφίαν. Ἐν τοῖς Γεωμετρικοῖς, [τά] περὶ τὰς εὐθείας θεωρούμενα, τὰς τοῦ κύκλου καθαπτομένας, τὰ περὶ τῆς ἀσυμμετρίας τῆς διαγωνίου τοῦ τετραγώνου πρὸς τὴν πλευράν, τὰ περὶ τῶν ἀσυμπτόων γραμμῶν κτλ. κτλ. Ἐν τοῖς Φυσικοῖς, ἢ τῆς ἐκτάσεως διαίρεσις ἢ κατατομή, ἢ τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεις, ἢ τῶν ἡλεκτρικῶν, αἱ ἐν τοῖς σώμασι ῥοπαί, αἱ ἐπίκεντροι καλούμεναι, ἢ ἀπόκεντροι, καὶ αἱ διάφοροι τούτων συμμίξεις τε καὶ συνανακράσεις ἐπὶ τῶν κατὰ διαφόρους καμπύλας κυκλοφορουμένων οὐρανίων σωμάτων. Ὁ τῆς αὐλοῦ ψυχῆς μετὰ τοῦ ἐνύλου σαρκίου σύνδεσμος, ἢ τῶν βουλητικῶν τε καὶ ἀβουλήτων ἐν ἀνθρώποις σωματικῶν κινήματων διαφορὰ κτλ. κτλ. κτλ. Μυρία τοιαῦτα, ἐν οἷς κατασκευὴ κρατίστη δοκιμάζεται ἢ διὰ τῆς ἐφεπομένης ἀτοπίας ἐκ τῆς δόξης τοῦ ἀντιψάλλοντος, καὶ τὸ ἀδύνατον, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης συνάγεται, ἐὰν ἄλλως ὑποτεθῇ, ἢ συγχωρηθῇ.

Ἀλλ' εὐλογητὸς ὁ Θεός. Τούτων μὲν τῶν πρὸ μικροῦ εἰρημένων ἢ γινώσις πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν οὐδὲν συνεβάλετο· καὶ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, οὔτε ἡ γωνία ἢ ὑπὸ τῆς καθαπτομένης ὁπόσῃ, οὔτε ἡ διατομή τῆς ἐκτάσεως, εἴτε ἐπ' ἄπειρον, εἴτε καὶ μὴ. Ἡ δὲ τῶν ὅλων δημιουργία δόγμα ἦν τῶν πρὸς εὐσέβειαν ἀναγκαιοτάτων, καὶ τούτου τοῦ δόγματος διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐδόθη ἢ ἀποκάλυψις, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει πλέον νὰ ἀμφιβάλωμεν· ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου βλέπομεν πολλὰ καὶ μεγάλα τὰ ἐκ τῆς ἐναντίας δόξης παρκαλοῦσθοντα ἄτοπα. Καὶ τοῦ λοιποῦ τὰ τοῦ ὠκελλίου (ἥτοι τὰ τοῦ τυφλοῦ ὀφθαλμίσκου· τὸν ὀφθαλμίσκον γὰρ σημαίνει ὁ ὠκελλος) καὶ τὰ τῶν ὠκελλιτῶν τῶν σὺν αὐτῷ τυφλώττειν προαιρουμένων (εἴτινες καὶ ἔτι εἰσὶ) πάμπολλα ἤδη καὶ εὐρωτιῶντα φιλοσοφήματα, σοφισμάτια καθ' ἡμᾶς ἐστὶν εὐτελῆ καὶ μικρὰ καὶ λόγου μηδενὸς παρὰ σοφοῖς ἄξια.

Τὸν μὲν οὖν ἐλεγχον τῶν σοφισμάτων τούτων ἀνεβάλλοντο πολλοί· καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔχομεν καὶ τὸ Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου σύγγραμμά· τὸ τὰ Πρόκλου τοῦ Διαδόχου φρονήματα περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἱκανῶς ἀπελέγχον. Ἐχομεν δὲ καὶ διάφορα μεταφυσικὰ συντάγματα ὑπὸ τῶν νεωτέρων συγγραφέντα, ἐν οἷς ἢ τοῦ κόσμου ἀδιόπτῃς ὡς δόγμα μεγάλας συνεισάγον· τὰς ἀτοπίας ἀνασκευάζεται καὶ ἀποσυρίττεται. Καὶ (ἐὰν συγχωρηθῇ μοι εἶναι νὰ ἀναφέρω πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τινα κοσμολογικὴν πραγματείαν (α) ἥτις καὶ τοι τύποις ἐνέκδοτος, ἀλλὰ καὶ παρεδόθη ποτὲ κατὰ τὴν Ἀθωνιάδα σχολήν, καὶ ἐν χερσὶ πολλῶν περιφέρεται)· πρόκειται δὴ τὸ ζήτημα τοῦτο, σὺν καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀκριβέστατα, ὡς οἶόν τέ μοι ἦν, ἐκτεθὲν, ἔνθα παρὰ τὰ τοῦ ὠκελλίου καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἐπιχειρήματα, καὶ ὅσα ἔτι ὁ Πρόκλος, ἢ καὶ μετ' ἐκείνων ἕτεροι τῶν ὕστερον ἐπρόβαλον, τὴν ἀποχρῶσαν ἔλαβον ἀπάντησιν, καὶ ὡς ἀραχνιὰ ὑφάσματα διελύθησαν.

Ἐπὶ τούτοις καὶ σὺν τούτοις καὶ τὸ ὑμέτερον, ἀγαπητὲ, φιλοπόνημα συναριθμηθὲν, δὲν εἶναι περιττὸν, ἀλλὰ καὶ πάννυ συντελὲς καὶ ἐπαίνου τοῦ παντὸς ἄξιον, διὰ τε τὴν ἐν αὐτῷ ἀρχαιοτρόπον φιλοσοφίαν, ἥσπερ ἐπιβαίων τοῖς ἴχθεσιν, αὐτὴν ὅμως εἰς τοῦτο καθ' ἑαυτῆς στρέψαι ἐπιμελῶς προτεθῆναι· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ διὰ τὸν [ἐμφαι]νόμενον ἐν ὅλῳ τῷ συντάγματι ζήλον, ὃν ἀνέλαβες ὑπὲρ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ πονηροῦ καὶ θλεθροῦ δόγματος, καὶ τῆς τοῦ καλοῦ καὶ εὐλόγου καὶ μόνου ὀρθοῦ συστάσεως. Καὶ κατὰ μὲν τὸν τοῦ φιλοσοφεῖν τρόπον, τὸν ἐκ τοῦ Ἀριστοτελικοῦ τύπου κεχαραγμένον, καὶ τοι γὰρ κατὰ Ἀριστοτελικῆς φερόμενον δόξης, οὐδὲν ἕτερον, ἐξ ὧν ἐπιτροχάδην διήλθον (ἐνασχολεῖ γὰρ με, ὡς φθάσας ἔφην, ἀδιαλείπτως ὁ Μάρων), εἰπεῖν ἔχω πρὸς τὸ παρὸν, εἰμὴ ὅτι αὐτὸν ἐκείνον ἔδοξε μοι ἀκούειν τὸν σὸν καθηγητὴν, τὸν μακαρίτην Δωρόθεον, κατὰ τε τὴν τοῦ λόγου ιδέαν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φιλοσοφεῖν καὶ τὰς μεθόδους καὶ τὰ ἐνθυμήματα (β).

(α) Τὸν δεῦτερον ἐννοεῖ τόμον τῆς τριτοῦ Μεταφυσικῆς, ἐκδοθείσης τῷ 1805 'Ενετήσιν. Συντάσσεται δι' ἡ βίβλος τῷ 1755, ὡς ἂν τις εἰκάσειεν ἐξ ὧν ἐν σελ. 499 χρονολογεῖ τὴν τοῦ βαββίνου Χωμὲρ ἐξελέγχων ψευδοπροφητείαν.

(β) Ὁ ἐκ Μιτυλήνης ἱερομόναχος Δωρόθεος μαθητὴς γενόμενος Ἰακώβου τοῦ Ἀργείου, τοῦ ὑπάτου τῶν φιλο-

Ἀτρεκίως πάις, ἐστί. θρασύφρονος Αἰακίδαο,
 ὦ τέκος, οὐνεκά οἱ κρατερόν μένος, ἤδ' ἐκ εἶδος,
 καὶ μέγεθος, καὶ θάρσος εἶδ' ἐφρένας ἔνδον ἔοικας.

σώφον ἐπικληθέντος, καὶ πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας προχειρισθείς (ὡς ἡμῖν παραδεδόται), ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίᾳ, ὡς ἱστορεῖ ὁ αἰοιδίμος Κωνσταντῖος ὁ ἀπὸ Σιναιῶν (ἐν Κωνσταντινιδ. σελ. 147). Ὅτι δὲ τῶν οὐκ εὐκαταφρονήτων ἦν ὁ ἀνὴρ ὑποδεικνύουσι καὶ ταῦτα τοῦ Εὐγενίου, ἔτι δὲ καὶ ἡ δι' ἐπιστολῶν πρὸς ἐκεῖνον ὁμιλία, ὣν τρεῖς μὲν ἐν τῷ πίνακι τοῦ παρ' ἡμῖν χειρογράφου εἰσὶ κατελιγεμένα, μία δ' ἔνεστι τῷ ὑπολειφθέντι μέρει τοῦ τόμου, μαρτυροῦσα δ' οὖν καὶ αὕτη ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὸν ἄνδρα ὁ Εὐγένιος ὡς καὶ τῇ Λογικῇ φαίνεται (σελ. 43). Ἐπιβεβαιῶ δὲ τὴν ἐν λόγοις τοῦ ἀνδρὸς σπουδαιότητα καὶ Ἀναγίας ὁ Πάριος, οὐ μόνον ἄτε μαθητῆς ἐκεῖνου γενόμενος πολλοῦ λόγου ἄξιος, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐγνωμόνως ἐπέγραψε τε τὸ σπουδαιότατον αὐτοῦ Σπλάγγνον γραμματικῆς (ἐκδ. Ἐνετίησ. αψ5δ) « ἐκ τῶν συνουσιῶν Δωροθέου τοῦ φιλοσόφου, » καὶ σελ. 252 εἶπεν « εἰ μὴ τῷ ἐκ Μιτυλήνης Δωροθέῳ, τῷ ὄντως δὴ φιλοσόφῳ, ἀγχινοίας τε καὶ πόνου τῷ περιόντι καὶ τοῦτο πᾶν ὁρθῶς ἐνοήσαντι ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰλλα πάντα ἀφθόνως ἡμᾶς καὶ διδάξαντι » ἐξ ὧν δῆλον ὅτι περὶ τε τὰ γραμματικὰ καὶ περὶ τὰ φιλόσοφα σπουδάζοντα ὑπερβολῇ τοῖς κατ' αὐτὸν οὐκ ἀπελελοίπει· ὥστε μάτην Στέφανος ὁ Κανέλλος (Βλ. Iken Leucothea T. I. pag. 215) σπουδάζει περιχειρῇ τὸν διδασκάλου τὴν δόξαν, πολλὰ οὐ κατὰ κόσμον μακρηγορῶν, ἵνα τὰ τοῦ Βεντότῃ ἐμπαίξῃ, καλοῦντος τὸν Δωροθέον μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὑπερβολικῆς ἐκφράσεως (ἐν Τόμ. Δ. τῆς ὑπ' αὐτοῦ συμπληρωθείσης Ἐκκλησ. ἱστορίας Μελετίου σελ. 224) « Ἀριστοτελικὸν ἐπιστήμονα καὶ μετὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ Ξενοφῶντα ἀρίστον Ἑλλήνων. » Ταῦτα δὲ τοῦ Βεντότῃ τὰ βήματα ὁ περικληθεὶς Βύρων ἐσφαλμένως εἰς τὸν Μελέτιον ἀναφέρων, προστίθῃσι καὶ ἄλλα τινὰ τῆς παρὰ τοῖς συγχρόνοις λογίσις τῶν ὁμογενῶν ὑπερβολικῆς τοῦ Δωροθέου δόξης καὶ τιμῆς ἀναντιρρήτα τεκμήρια (Βλ. Notes to Childe Harold Cant. II. 33 ἐν The Works of Lord Byron, pag. 52. New-York 1844). Ὁ δὲ μακαρίτης Ζαβίρας (σελ. 202 τῆς χειρογράφου αὐτοῦ συγγραφῆς, σωζομένης ἐν τῇ ἐν ταῦθα Δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ) προστίθῃσι τοῖς περὶ Δωροθέου, ὃν τίθησι κατὰ τὸ 1745, καὶ τάδε· « ὡς ἤκουσται μοι, συνέγραψεν οὗτος ὁ σοφὸς ἀνὴρ περὶ ἐντόμων καὶ ἀτόμων καὶ ἄλλα διάφορα συγγράμματα ἑλληνικά. » Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲν πω τούτων εἶδομεν. Καὶ ὁ Κανέλλος (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 116) διςχυρίζεται ὅτι οὐδὲν ἕτερον κατέλειπεν ὁ ἀνὴρ πλὴν τῆς Θεματογραφίας καὶ τινων ὀλίγων γραμματικῶν παρατηρήσεων καὶ τινων θεολογικῶν συγγραμμάτων, ἐξ ὧν δῆλον (φησὶν) ὅτι οὐδὲ τοὺς συγχρόνους ἀπαντας ὑπερβάς φαίνεται. Αἱ δ' οὖν προειρημένα γραμματικὰ παρατηρήσεις, ἔφερον ἐπιγραφὴν « Γ ρ α μ μ α τ ι κ ἄ μ ε λ ἔ τ α ι τ ο ῦ Ἑ λ λ η ν ο ς λ ὁ γ ο υ », ὡς ἐμάθομεν παρ' ἰδόντος αὐτὰς χειρογράφου ἐν τοῖς σχολείοις μετὰ τῆς Θεματογραφίας τοῦ αἰοιδίου διδασκόμενας.

Ὡς τὸν Νεπτόλεμον ῥαψῶδων ὁ Καλαβρὸς δι-
 γνῶριζεν (α) καὶ ἀτεχνῶς ἐκεῖνο ἐρῶ σοι

Οὐ παῖς Ἀχιλλέως, ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτὸς εἶ.

Κατὰ δὲ τὸν ζήλον ἐγὼ μὲν, οὐχ ὡς ὁ πανιερώτατος Σεβαστείας (β), ἐκεῖνό σοι τὸ Ὀμηρικὸν παρῶδῃσω·

Αἱ γὰρ Ζεῦ τε πατέρ, καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἀπολλων κτλ.

Ἀλλ' ἐκεῖνο μάλλον εὖζομαι, ὅπως πλουσία σοι γένοιτο ἡ τοῦ σοῦ πόνου συγκομιδὴ αὕτη καὶ συντελῆς τοῖς ἀναγινώσκουσιν. Εἴθε δὲ καὶ τὸν σκοπούμενον καρπὸν ἐξ αὐτῆς σου τῆς γεωργίας ταύτης ἐκομίσω, εἰς ὑγίαν καὶ ῥῶσιν καὶ στηριγμὸν καρδίας ἐκεῖνου πρὸ τῶν ἄλλων, πρὸς δὲ καὶ τὸ βιβλίον φέρων ἀνέθηκας ὑπὸ ῥοπῆς (ὡς γράφεις) ἐναχθεὶς κρεῖττονος, τὸν ἄθλιον λέγω Μαυρογέννην καὶ τριταταλάντατον (γ).

Πλὴν ὅπως ἂν τέως καὶ ἐξέβῃ περὶ ἐκεῖνον, ἢ ὅπως καὶ εἰς τοῦτιον πρὸς ἄλλους ἀποδοθήσεται

(α) Κόιντον τὸν Σμυρναῖον οὕτω καλεῖ τῷ κοινῷ κατακολουθήσας ἔθει· ἐπεκράτησε γὰρ παρὰ τοῖς νεωτέροις οὐ πᾶν εὐλόγως Καλαβρὸν καλεῖσθαι τὸν Ὀμηρικώτατον καὶ γλαφυρώτατον τῶν μετ' Ὀμηρον τρισκαίδεκα βιβλίων ποιητὴν Κόιντον, ὃν Σμυρναῖον καταφαίνουσιν αὐτοῦ τε τοῦ ποιήματος τὰ ἐν IB. στχ. 308—313 καὶ Τζέτζης (Χιλ. Β. στχ. 489, 490) καὶ τ' ἀρχαιότερα τῶν χειρογράφων τῆς τ' ἐν Βιέννῃ καὶ τῆς τοῦ Μαδρίτου βιβλιοθήκης. Τὰ δ' οὖν ἐπιγεγνημένα τῶν χειρογράφων καὶ ἡ Ἀλδινὴ ἔκδοσις Καλαβρὸν αὐτὸν μετωνόμασαν, ὡς ὑπὸ τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος τὸ πρῶτον αὐρεθέντος τοῦ ποιήματος παρὰ τῷ Ὑδρόνντι, μέχρις οὗ ἐξέτεινον οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ τῆς Καλαβρίας ὄνομα. Τὴν δ' ἀκμὴν αὐτοῦ τιθέασιν περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ'. αἰῶνος μ. Χ. (Βλ. Tycheu Comment. de Quinto Smyrnaeo pag. XXIV-XXXII). ἔχει δὲ τοὺς ἀναφερομένους στίχους ἐν Βιβλ. Ζ. στχ. 689—694.

(β) Δανιὴλ ὁ Πάτμιος ἦν οὗτος, δς τῇ ζ' Ποσειδεῶνος (Δεκεμβρ.) τοῦ αἵψης ἐν Βουκορεστίῳ γέγραφε τὴν ἐγκριτικὴν καὶ ἐπαινετικὴν τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ πονήματος τοῦ Τζανέτη, προτεταγμένην τῇ βίβλῳ μετὰ τὴν σύντομον πλὴν ἐμβριθεστέραν κρίσιν καὶ τὰ τρία ἐπιγράμματα τοῦ Θεοδώρου καὶ πρὸ τῆς τοῦ Οὐγροβλαχίας Γρηγορίου.

(γ) Λέγει ταῦτα περὶ τοῦ ἐκ Μυκόνου ἡγεμόνος τῆς Οὐγγροβλαχίας Δ' Μαυρογένους, πρὸς ὃν ὁ Τζανέτης ἀνατιθέμενος τὴν συγγραφὴν κολαχίστερον πρὸς ἄλλους λέγει καὶ τὰ « ὑπὸ ῥοπῆς ἐναχθεὶς κρεῖττονος »· ἐπειδὴ ὁ Μαυρογένης τῷ 1786 εἰς τὸν ἡγεμονικὸν ἀναβάς θρόνον, ὡς προείπομεν, πολλὰς αὐτὸν ἐμίανε κακουργίας, καὶ τέλος τῷ 1790 ἐγένετο σφάγιον οὐχ ἤττον τοῦ μίσους τῶν κρατούντων ἢ τῆς ἰδίας ἀπερισχεψίας καὶ ὑπερηνωρίας (Βλ. Δ. Φωτεινοῦ Ἱστορ. Δακίας Τόμ. Β. σελ. 360).

ἡ περὶ τὴν καλὴν σου ἐργασίαν ταύτην φιλοπονία, ἀποδέξεται σου πάντως τοὺς ἰδρώτας ὁ Κύριος, καὶ τοὺς πόνους φάγεται αὐτὸς τῶν καρπῶν σου, καὶ μακαριστὸς ἔσῃ, καὶ καλῶς σοι ἔσται ὅτι ψυχὰς ἐκ τῶν θλασθρίων τῆς δυσσεβείας δοξασμάτων, ὅσον τὸ ἐπὶ σοί, πρὸς τὸ εὐσεβὲς δόγμα ἀνακαλέσκει καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Δημιουργοῦ ἐπιστρέψαι ἐσπούδασας. Ἐξέρωσο.

Ὁ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐλλόγιμον εὐγένειαν εὐλικρινὴς τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ εὐχέτης θερμώτατος.

Ἐν Π. Π. αψ' 7x. Δεκεμβρ. ιγ'.

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος
ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

ΣΜΥΡΝΗΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ. (4)

Τέσσαρας ἦδη ἡμέρας εἶμαι εἰς Σμύρνην, ἐπεσκέφθην διαφόρους οἰκογενείας, ἐσπούδασα κατὰ τὸ ἐνὸν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων, καὶ δύναμαι νὰ εἶπω ἐλευθέρως καὶ ἐν πάσῃ συνειδήσει τὴν γνώμην μου, ἐπὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ἐφ' ὅσῳ γράφω πρὸς ὑμᾶς καὶ ἡ ἐπιστολή μου δὲν εἶνε προωρισμένη νὰ ἴδῃ τὸ φῶς.

Οἱ Σμυρναῖοι, καὶ ἐννοῶ τοὺς ὁμογενεῖς, ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα εὐθυμον καθ' ὑπερβολήν, εἰσὶν ἀγαθοί, φιλόξενοι καὶ φιλοπάτριδες, εἰσι φύσει εὐφυεῖς, ἀλλὰ στεροῦνται τῆς πραγματικῆς ἐκείνης ἀναπτύξεως, ἥτις δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον σοβαρότητα καὶ ἀξίαν. Πιθηκίζουσι πολὺ, καὶ ἐκ τοῦ ἐσπερίου πολιτισμοῦ, ὡς πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἀνατολῆς συμβαίνει, δὲν ἀρύνονται εἰμὴ τὰ ἐπίφογα καὶ ἐπιθλασθῇ. Αἱ γυναῖκες τῶν ἰδίως ἔχουσι φιλοκαλίαν τινα ἐπιτετηδευμένην καὶ εἰς Ἑλληνίδας ἀνοίκειον, ἐνεκολπώθησαν δὲ τὴν πολυτέλειαν τοσοῦτον, ὥστε ἀγνοῶ, ποῦ οὕτω βαδίζουσιν θέλουσι φθάσει. Ἐπεσεκέφθην διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης, τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀπῆντησα τοσαύτην πολυτέλειαν ὅσῃν ἐν Σμύρνῃ. Πρέπει νὰ διέλθῃ τις τὸ ἐσπέρας τὰς ὑπὸ τοῦ ἀερίφωτος φωτιζόμενας ὁδοὺς, ἢ νὰ ὑπάγῃ εἰς *Πούρτταρ*, ὅπου γίνεται ὁ συνήθης περίπατος εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, διὰ νὰ ἴδῃ καὶ οἰκτερῇ τὴν κατὰστασιν εἰς ἣν μᾶς ἔφερε, καὶ τὸ βάραθρον εἰς

τὸ ὅποιον μᾶς ὠθεῖ ὁ λεγόμενος πολιτισμὸς, πράγματι δὲ ἡ κακοήθεια τῆς Εὐρώπης.

Πρὸς τί χρησιμεύει, παρὰκαλῶ, ἡ τοσαύτη πολυτέλεια; Ὡ γυνή, διατί φορεῖς τὴν βαρύτιμον αὐτὴν μεταξίνην ἐσθῆτα, ἢ τὰ πολυδάπανα αὐτὰ κοσμήματα; Ἐὰν διὰ ν' ἀρέσκῃς εἰς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ τότε κατὰ τί διαφέρεις τῶν ἐκδεδητημένων ἐκείνων γυναικῶν, ἅτινα ψιμυθιούμενα καὶ καλλωπιζόμενα, ἴστανται εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς θυρίδας καὶ προσκαλοῦσι τοὺς διαβαίνοντας; Ἐὰν διὰ ν' ἀρέσῃς εἰς τὸν σύζυγόν σου, ἀλλ' ἐκεῖνος σὲ εὗρεν ἀρεστὴν καὶ σὲ παρέλαβεν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ συνεδέθη μετὰ σοῦ διὰ βίον. Πρὸς τί λοιπὸν νὰ δαπανᾷς ἀπειδῶς ὅπου δὲν πρέπει, παραβαρύνουσα τὸν σύζυγόν σου καὶ συνεχεῖς διδουσα αὐτῷ ἀφορμὰς δυσαρρεσκείων καὶ διενέξεων; Γνωρίζεις ποῖον εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πολυτελείας; Ἐὰν ἔχῃς ἀδελφὰς ἢ θυγατέρας καὶ δὲν ἦσαι εἰς κατὰστασιν νὰ ἱκανοποιήσῃς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νυμφίων (αἵτινες αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἄδικοι οὔσαι ἕνεκα τῆς πολυτελείας ὅμως εἰσὶ δικαιοτάται) θὰ ἴδῃς αὐτὰς μαραινόμενας, διότι δὲν θὰ δύνανται νὰ νυμφευθῶσι, καὶ θὰ τήκησαι διότι δὲν δύνασαι νὰ τὰς ἀποκαταστήσῃς· ἐκ τούτου δὲ προέρχεται τὸ πλῆθος τῶν *γεροντοκοριτζῶν* τὰ ὅποια πλημμυροῦσι πανταχοῦ καὶ ἰδίᾳ εἰς Σμύρνην. Ἀλλ' ἐὰν σὺ εὐπορος οὔσα, δύνασαι νὰ προικίσῃς τὰς θυγατέρας σου, εἶνε ἅρα δίκαιον, εἶνε καλὸν νὰ καθίστασαι τὸ κακὸν παράδειγμα καὶ νὰ βλάπτῃς χιλιάδας ἄλλων μὴ εὐπορούντων;

Ἰσως εὐρίσκετε τὴν παρέκθασίν μου ταύτην ὑπὲρ τὸ δέον φιλοσοφικὴν· ἀλλὰ, νὰ σᾶς εἶπω τὴν ἀμπερτίαν μου, ἡ εὐαίσθητος καρδίᾳ μου τήκεται ὅπου βλέπω καλλονὰς ἄλλοτε ἀκμαζούσας καὶ προκαλούσας τὸν θαυμασμόν, ἥδη παρηκμακυίας καὶ οὐδὲ βλέμμα οἴκτου ἂν ἐφελκυούσας, ὅταν βλέπω ὀφθαλμοὺς ἄλλοτε πῦρ ἐξερρευομένους καὶ ἀπαστράπτοντας, ἥδη ἐσθεσμένους καὶ τεθλωμένους, καὶ ἐπεθύμουν εἰ δυνατόν νὰ χύσω βάλσαμον παρηγορίας εἰς τὰς τοσοῦτον θλιβομένας ἐκείνας καρδίας· ἀλλὰ φεῦ! οὐδ' ἐὰν εἶχον ὅλα τὰ βάλσαμα τοῦ *Μακασάρ*, ἐδυνάμην νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἄχαμος γυνὴ οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὰ δεκάοκτὼ ἢ εἴκοσιν ἔτη, καὶ ἐγνώρισα κυρίαν τινὰ, ἥτις πρὸ δεκαετίας ἐκαρφώθη εἰς τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας τῆς ἔτος, καὶ Κύριος οἶδε πόσαι γενεαὶ θέλουσι παρέλθῃ, ἐκείνης μὴδ' ἔνα